

УДК 343.346

Ємельяненко В.В.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

У статті розглядаються питання кваліфікації незаконних заволодінь транспортними засобами, надаються рекомендації щодо застосування ст. 289 КК України.

Ключові слова: транспортний засіб, незаконне заволодіння, угон, кваліфікація.

Кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом передбачено в ст. 289 Кримінального кодексу України (далі - КК).

Серед науковців, предметом дослідження яких було це посягання (В.А. Звіряка, Ю.Ф. Іванов, В.І. Касинюк, М.О. Свірін, В.М. Хомич [див.: 1; 2; 3; 4; 5] та ін.), немає однаковості щодо вирішення ряду питань, пов'язаних із кваліфікацією цього злочину. Не є однаковою й практика застосування відповідної кримінально-правової норми. Тому метою цієї статті є розв'язання деяких із цих проблем.

У п. 1 примітки до ст. 289 КК розкривається поняття незаконного заволодіння транспортним засобом, під яким розуміється "вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі". Це означає, що розглядуваний злочин може вчинятися з будь-якою метою: доїхати до певного місця, доставити вантаж, з метою помсти, з корисливою метою тощо.

Проте на думку деяких криміналістів, скоєння розглядуваного злочину з метою повернення транспортного засобу на користь винного чи інших осіб потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 289 КК і статтею, яка передбачає відповідальність за крадіжку, грабіж, розбій тощо [6, с. 229].

У науці кримінального права розрізняють ідеальну та реальну сукупність злочинів [7, с. 269; 8, с. 245]. Вочевидь, у вищевказаному випадку йдеться про так звану ідеальну сукупність злочинів, коли одним діянням особи вчинюється два і більше злочинів. В.М. Кудрявцев відзначав, що для того, щоб вирішити питання, мала місце ідеальна сукупність чи єдиний злочин, необхідно передусім визначити, чи передбачаються об'єкт посягання та шкідливі наслідки, що настали або можуть настати, однією кримінально-правовою нормою [8, с. 247]. Якщо об'єкт посягання та наслідки злочинного діяння передбачені в одній кримінально-правовій нормі, то має місце єдиний злочин, а не ідеальна сукупність.

Незаконне заволодіння транспортним засобом посягає на відносини, що забезпечують безпеку дорожнього руху механічного транспорту, та на відносини власності на транспортний засіб. Шкідливі наслідки у вигляді повернення транспортного засобу на користь винного чи інших осіб повністю охоплюються складом цього злочину. Додатково кваліфікувати діяння ще й за статтями, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти власності, не потрібно -

відносини власності на транспортний засіб вже поставлені під охорону ст. 289 КК України.

Однак це не виключає можливості ідеальної сукупності незаконного заволодіння транспортним засобом з іншими злочинами. На наш погляд, такі ситуації можливі, коли незаконне заволодіння транспортним засобом є способом вчинення іншого злочину, наприклад, викрадення вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК), викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 308 КК), що знаходяться в транспортному засобі, тощо.

В подібних випадках однією дією винного буде спричинено шкоду різним об'єктам: 1) відносинам, що забезпечують безпеку дорожнього руху механічного транспорту, та відносинам власності на транспортний засіб (ст. 289 КК); 2) відносинам, що забезпечують громадську безпеку в сфері оборонення вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв та радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК), чи відносинам, що забезпечують контрольований обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів (ст. 308 КК). Звісно, настають і різні шкідливі наслідки, які передбачені різними кримінально-правовими нормами. Тому буде мати місце ідеальна сукупність злочинів.

Аналогічно повинні розцінюватися дії особи, яка незаконно заволоділа транспортним засобом з метою викрасти майно, що знаходиться в транспортному засобі. Стаття 289 КК не охороняє відносини власності на таке майно. Воно буде виступати предметом злочинів проти власності, кримінальна відповідальність за які передбачена в роздш VI КК України "Злочини проти власності". Коли умисел винного направлений і на заволодіння транспортним засобом, і на заволодіння матеріальними цінностями, які знаходяться в ньому, має місце ідеальна сукупність злочинів.

Якщо особа після незаконного заволодіння транспортним засобом з метою оборонення його на свою чи інших осіб користь розукомплектує його повністю або заволодіває його окремими частинами, скоєне повинно кваліфікуватися лише за ст. 289 КК України. Тому є помилковою кваліфікація Краматорським міським судом Донецької області за сукупністю ст. 289 та ст. 185 КК України дій П., який після незаконного заволодіння транспортним засобом з метою оборонення його на свою користь зняв з нього автомобільну магнітолу, а потім продав транспортний засіб [9].

Інакше вирішувалось це питання за чинності ст. 2153 КК 1960 р., де говорилося про угон транспортних засобів без мети крадіжки. Викрадення окремих частин транспортного засобу після його угону кваліфікувалося за сукупністю злочинів - ст. 2153 і статтею, що передбачала відповідальність за злочин проти власності.

Звісно, може мати місце і реальна сукупність злочинів, коли винний різними самостійними діяннями вчиняє два або більше злочинів. Так, якщо особа незаконно заволоділа транспортним засобом з метою його тимчасового використання (наприклад, доїхати до певного місця), залишила його, а потім вирішила викрасти речі з транспортного засобу, вона повинна відповідати за незаконне заволодіння транспортним засобом та за крадіжку чужого майна. В її діях будуть ознаки цих двох окремих злочинів.

Певні труднощі виникають при кваліфікації незаконного заволодіння транспортним засобом, поєднаного з подальшим його знищенням чи пошкодженням.

На думку Ю. Панової, якщо після незаконного заволодіння транспортний засіб було умисно знищено чи пошкоджено винним, то незалежно від того, з якою метою скоєно таке незаконне заволодіння, вчинене повинно кваліфікуватися за сукупністю злочинів: розкрадання чи угон транспортного засобу без мети розкрадання та умисне знищення чи пошкодження майна (ст. 166 КК Російської Федерації передбачає відповідальність за протиправне заволодіння автомобілем чи іншим транспортним засобом без мети розкрадання) [10, с. 28].

О.І. Бойцов вважає, що транспортний засіб при його викраденні чи тимчасовому заволодінні не може бути предметом умисного знищення чи пошкодження майна. Свою позицію він пояснює тим, що незаконне заволодіння транспортним засобом включає не тільки саме заволодіння, але й наступне використання та розпорядження злочинно здобутим транспортним засобом як зі своїм власним. Притягати винного до кримінальної відповідальності ще й за його знищення чи пошкодження не потрібно, тому що це буде суперечити принципу *non bis idem* [11, с. 753-755].

Треба погодитися з О.І. Бойцовим, що сукупності злочинів за наявності мети обернення транспортного засобу на користь винного чи інших осіб не буде. Проте не можна погодитися з такою ж кваліфікацією при тимчасовому незаконному заволодінні транспортним засобом (з метою покататися, перевезти вантаж тощо). Тим більше, що сам О.І. Бойцов вважає, що при неправомірному заволодінні транспортним засобом без мети розкрадання (ст. 166 КК Російської Федерації) винний посягає лише на право користування ним, а не на право власності на транспортний засіб у повному обсязі [11, с. 740]. Тому вважаємо, що незаконне заволодіння транспортним засобом з іншою, ніж його обернення, метою, і його подальше знищення чи пошкодження повинно кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 289 і 194 КК України.

Кваліфікація скоєного лише за ст. 194 КК України також буде недостатньою. На відміну від злочинів проти власності, незаконне заволодіння транспортним засобом посягає не тільки на відносини власності, а й на безпеку дорожнього руху механічного транспорту. У випадках, коли винна особа заволодіває чужим майном не з корисливою метою, а з метою його пошкодження чи знищення, діяння кваліфікується тільки як умисне знищення чи пошкодження майна. Кваліфікувати його ще й за статтями, які передбачають відповідальність за корисливі злочини проти власності, пов'язані з оберненням майна на користь винного чи інших осіб, невірно, оскільки відсутній склад відповідного злочину. Особа в цьому разі не ставить за мету протиправне збагачення. При незаконному ж заволодінні транспортним засобом з такою метою шкода спричиняється ще й безпеці дорожнього руху механічного транспорту, що повинно знайти відображення в кваліфікації. Отже, в подібному випадку дії винного потрібно кваліфікувати за ст. 289 та за ст. 194 КК України.

Так, Держинський районний суд м. Харкова вірно кваліфікував за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 289 та 194 КК України, дії Т., який незаконно заволодів автомобілем ЗАЗ з метою покататися, після чого приїхав до ріки, і, щоб приховати вчинений злочин, облив бензином транспортний засіб і підпалив його, внаслідок чого автомобіль було знищено [12].

Коли відносно знищення транспортного засобу буде встановлено необережну форму вини, кваліфікувати діяння винного за ст. 289 та за ст. 196 КК України

(необережне знищення чи пошкодження майна) можливо тільки за наявності передбачених в ст. 196 КК наслідків у вигляді тяжких тілесних ушкоджень чи загибелі людей, оскільки вони не охоплюються ст. 289 КК.

У зв'язку з цим становить інтерес кримінальна справа № 1-96, розглянута Ленніським районним судом м. Донецька у 2005 році [13]. Згідно з матеріалами справи, М. незаконно заволодів транспортним засобом з метою покататися. Коли стало закінчуватися пальне, винний заїхав до себе додому, взяв там канистру з бензином, яку поклав на задне сидіння транспортного засобу, та поїхав кататися далі. Через деякий час М. зупинив автомобіль, після чого вийшов з нього, щоб попалити. Іскра від сигарети потрапила на канистру з бензином, внаслідок чого сталося заpalення транспортного засобу, який в результаті було знищено.

Суд кваліфікував ди М. тільки за ст. 289 КК України. Якщо ж внаслідок таких дій настали б тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей (наприклад, тих, хто в цьому випадку міг знаходитися в автомобілі), кваліфікувати скоєне потрібно було б додатково і за ст. 196 КК України.

Проте у разі, коли подібні наслідки настають у результаті порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керувала транспортним засобом, дії винного повинні кваліфікуватися за ст.ст. 289 та 286 КК України.

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що висловлені в цій статті пропозиції можуть бути враховані правоохоронними органами при кваліфікації незаконних заволодінь транспортними засобами. Проте цим проблемні питання застосування ст. 289 КК не вичерпуються і потребують подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел та література:

1. Звіряка В.А. Кримінальна відповідальність за угон транспортних засобів, попередження угонів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.08. - К, 1999. - 18 с.
2. Іванов Ю.Ф. Нова кримінально-правова норма за незаконне заволодіння транспортними засобами та її роль у попередженні цих злочинів // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наук. ст. — Донецьк: ДІВС, 2001. - № 1. - С. 162-171.
3. Кримінальний кодекс України: Наук.-практ. коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - Х.: ТОВ "Одіссей", 2004. - 1152 с.
4. Свірін М.О. Поняття та відповідальність за незаконні заволодіння транспортними засобами у новому Кримінальному кодексі України // Нове кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство та завдання юридичної підготовки кадрів ОВС України: Вісн. Луган. акад. внутр. справ МВС. - Луганськ: РВВ ЛАВС, 2002. - Спец. вип.: У 2-х ч. — Ч. 1 - С. 107-112.
5. Хомич В.М. Уголовная ответственность за угон транспортных средств. - Мн.: Изд-во БГУ, 1982 - 96 с.
6. Харченко В.Б. Уголовное право Украины: Общ. и Особ. ч. в вопр. и отв.: Консп. лекций. - К.: Атика, 2003. - 272 с.
7. Кримінальне право України: Заг. ч.: Підручник / Під заг. ред. М.Л. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 480 с.
8. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. - М.: Юристъ, 2004. - 304 с.
9. Архів Краматорського міського суду Донецької області. Кримінальна справа № 1-253, 2004 р.
10. Панова Ю. Угон автомобиля или иного транспортного средства без цели хищения // Российская юстиция. - 1997. - № 7. - С. 27, 28.
11. Бойцов А. И. Преступления против собственности. - С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2002. - 775 с.
12. Архів Дзержинського районного суду м. Харкова. Кримінальна справа № 1-1520, 2001р.
13. Архів Ленінського районного суду м. Донецька. Кримінальна справа № 1-96, 2005р.

Емельяненко В.В. Некоторые вопросы квалификации незаконного завладения транспортным средством.

В статье рассматриваются вопросы квалификации незаконных завладений транспортными средствами, даются рекомендации по применению ст. 289 УК Украины.

Ключевые слова: транспортное средство, незаконное завладение, угон, квалификация.

Emeljanenko V.V. The some questions of the qualifiction of the illegal seize the transport.

The questions of the qualifiction of the illegal seize the transport are considered in this article. The recomendations about use the 289-th article of the Crime Code are given by the author in this scientific article.

Key words: transport, illegal seize the transport, driving away, qualifiction.

Надійшла до редакції: 08.11.2007р.